

Ю. Б. Полідович, Є. О. Величко

КУРГАНИ СКІФСЬКОГО ЧАСУ ПОБЛИЗУ с. ВЕЛИКІ БУДКИ В ПОСУЛЛІ: АРХІВНІ ДАНІ ТА МУЗЕЙНІ КОЛЕКЦІЇ

В статті проаналізовано джерела, пов'язані з розкопками курганів скіфського часу поблизу с. Великі Будки в Посуллі, що проводилися в останні десятиліття XIX — на початку XX ст. Подано характеристику чотирьох курганних груп, розташованих на схід та захід від села. Наявна інформація про знахідки згрупується за окремими комплексами.

Ключові слова: Посулля, Великі Будки, скіфський період, курган, музейна колекція.

Роменські або ж Посулські кургани добре відомі в скіфології. Ця узагальнена назва застосовується до кількох великих скупчень курганів, розташованих понад правим берегом р. Сули на північний схід від м. Ромни Сумської області. Окремі групи (рис. 1: 1) розрізняються по прив'язці до населених пунктів, розташованих або поблизу від курганів (с. Великі Будки), або на протилежному березі ріки (сс. Оксютинці², Пустовійтівка, Вовківці). Розрізняють їх, використовуючи й місцеві топоніми — Стайчин Верх, Солодка, Провалля, Попова Калюжа тощо (Завитневич 1887, с. 614—621; Ханенко, Ханенко 1899, с. 5—6; Самоквасов 1908, с. 95—111; Ильинская 1968, с. 5—19; Гречко та ін. 2016, с. 212—216; ін.).

Серед цих груп найбільш розпорошеною виявилася інформація щодо курганів, розташованих поблизу с. Великі Будки і об'єднаних В. А. Іллінською в одну курганну групу 3 (1968,

1. «Справа в тому, Емі, що пам'ять кожного — це безлад. Життя — це безлад. У кожного є спогади про відпочинок, на якому він ніколи не був, про вечірку, на якій вони ніколи не були, про першу зустріч із кимось і відчуття, ніби вони його знають усе життя. Щодня час навколо нас переписується» («Доктор Хто». Епізод «Добраніч»).

2. Нині у складі с. Пустовійтівка.

The thing is, Amy, everyone's memory is a mess. Life is a mess. Everyone's got memories of a holiday they've never been on, a party they never went to, met someone for the first time and felt like they've known them their whole lives. Time is being rewritten around us, everyday¹.

«Doctor Who». Епізод «Good Night»

с. 9—10, 14, 16, 192, табл. 3, рис. 7). В цій місцині в різні роки останніх десятиліть XIX — початку XX ст. розкопки проводили С. А. Мазаракі, Д. Я. Самоквасов, І. А. Линниченко та, імовірно, В. В. Хвойка (Ильинская 1968, с. 10, 20—21). Але відносно докладний опис досліджених поховань зберігся лише про декілька з них — це кургани з розкопок Д. Я. Самоквасова 1889 р., С. А. Мазаракі 1897 р. та І. А. Линниченко 1898 р. (Ханенко, Ханенко 1899, с. 7—8; Линниченко 1900, с. 16; Самоквасов 1908, с. 110—111; Ильинская 1968, с. 41—43).

Матеріали розкопок з часом надійшли переважно до Київського художньо-промислового і наукового музею. За інвентарним описом археологічного відділу музею це понад 180 предметів, про які зазначено, що їх знайдено в курганах поблизу с. Будки або ж Великі Будки Роменського повіту Полтавської губернії (Хвойка б. г.). Повна назва села вказана тільки стосовно 43 предметів (інвентарні № ІМ-10875—10878), проте у нас немає сумніву, що в обох випадках мова йде про один населений пункт³. Зокрема, в публікації

3. У межах сучасних Сумської та Полтавської областей є два села з назвою Будки, проте територіально вони ніяк не пов'язані з Посуллям. Також в сучасному Роменському районі Сумської області є два села Великі Будки (Хмельівська та Вільшанська ОТГ) та одне — Малі Будки (Коровинська ОТГ). Всі три села наприкінці XIX ст. входили до складу Роменського повіту. Одне із сіл під назвою Великі Будки (Вільшанська ОТГ) розташоване за 42 км на північний схід від Ромнів, а відтак воно відноситься до дещо іншого історико-культурного регіону, що не мав стосунку до власне Роменських курганів. Малі Будки знаходяться за 20 км на північний схід від Ромнів та за 10 км від Великих Будків. Поблизу цього населеного пункту відомі кургани. Деякі з них були досліджені наприкінці XIX ст., зокрема, з цих курганів походить цікавий скіфський комплекс,

Рис. 1. Карта-схема розташування Роменських курганів С. А. Мазаракі (1 — за Ханенко, Ханенко 1899); кургани поблизу с. Великі Будки за зйомкою М. М. Семенчика, 1927 р. (2 — за Корж 2021)

матеріалів розкопок так само говориться тільки про с. Будки, яке згадується сукупно з найближчими селами — Оксютинцями, Пустовійтівкою та Вовківцями (Бобринський 1894, с. 161; Ханенко, Ханенко 1899, с. 5), поряд з якими власне й знаходяться Великі Будки. В літературі час від часу також вказувалася повна назва села, зокрема, коли йшла мова про розкопки С. А. Мазаракі 1886 р. (Отчёт... 1891, с. 146, 149; Бобринський 1901, с. 61), або ж стосовно прив'язки Вовківцевських курганів, що знаходилися «верстах у 4-х східніше с. Великі Будки»¹ (Бранденбург 1908, с. 170). В. З. Завітневич (1887) згадує й с. Графські Будки (нині Малі Будки), як крайню східну точку розташування великих груп курганів на правому березі р. Сули.

Великобудківські кургани: загальна характеристика. Перший схем-план розташування роменських курганів склав, імовірно, С. А. Мазаракі, оскільки його розміщено в публікації перед узагальнюючою характеристикою цих курганів, підготовленою за журналом розкопок дослідника (Ханенко, Ханенко 1899, с. 5). На цьому плані (рис. 1: 1) позначено дві групи курганів, розташованих на схід від с. Великі Будки та розділених глибоким ярмом. Якихось уточнюючих даних в інформації С. А. Мазаракі немає. Відсутні вони й у публікаціях матеріалів розкопок роменського дослідника поблизу Великих Будків, які містяться у звітах Археологічної

матеріали з якого потрапили до приватного музею М. К. Скаржинської в Лубнах (Каталог... 1890, с. 9; Супруненко 2000, с. 277), а нині частково зберігаються в Полтавському краєзнавчому музеї. У 1906 р. М. О. Макаренко розкопав тут декілька курганів (Макаренко 1907, с. 42—43). Проте немає жодної згадки про те, що в цій місцевості в останні десятиліття XIX — перші роки XX ст. бував С. А. Мазаракі, діяльність якого у той час була зосереджена переважно на регіонах, розташованих ближче до м. Ромни.

1. Тут і далі переклад текстів з російської — наш.

комісії (Отчёт... 1891, с. 146, 149) або про які згадує А. А. Бобринський (1901, с. 61, 81).

Докладні обстеження та фіксація курганів поблизу с. Великі Будки (як, зрештою, й інших роменських курганів) були проведені у 1927 р. співробітниками Роменського краєзнавчого музею під керівництвом директора музею М. М. Семенчика (рис. 1: 2). Тоді було зазначено, що кургани в даній місцевості знаходяться на ділянках, переважно охоплених валом²: «Могили розкинуті на плато, частина якого охоплена валом. Вал невисокий — 2—3 м, тягнеться понад західним та південним схилами (на півдні він майже знищений). На півночі та сході вал тягнеться полями. ... Могили всі розриті. Всього їх — 36 могил» (Семенчик 1927, с. 4—5). Повторно ці роботи були проведені у 1946 р. (Іллінська 1949, с. 141, рис. 2: 3), а також у 1959 р.

2. Вперше про цей вал згадує І. А. Линниченко (1900, с. 11), відзначаючи його як особливість місцевих курганних груп, охоплених оборонними спорудами. Хоча дивно, що про вал не пишуть інші археологи, які бували біля Великих Будків у останніх десятиліттях XIX ст. Відсутні відомості про нього й у М. О. Макаренка (1917, с. 50—53), який обстежував басейн Сули і, зокрема, детально описав Басівське городище, розташоване неподалік, уверх за течією р. Хмелівки. В. А. Іллінська, яка провела обстеження пам'ятки у 1946 р., відзначила відсутність тут культурних залишків та припустила різночасове походження курганів та оборонних споруд (1949, с. 141; 1968, с. 10). У 1967 р. дослідження провів Б. А. Шрамко, який встановив наявність матеріалів ранньоскіфського часу в трьох шурфах, закладених на городищі (1968, с. 10). На думку А. А. Коржа, знахідки в шурфах можуть бути пов'язані з поховальними спорудами, що втратили візуальні ознаки (2021, с. 71). Детальний план розташування валів підготував Є. М. Осадчий (Гречко, Осадчий, Крюченко 2020, с. 201—205, рис. 4). Про характер цієї пам'ятки див. (Болтрик, Фіалко 1995, с. 40—41; Бессонова 2000, с. 123; Гречко, Осадчий, Крюченко 2020, с. 201—205; Корж 2021).

експедицією Інституту археології АН УРСР під керівництвом Є. А. Ірицького (Ильинская 1968, с. 8—9). На той час було зафіксовано лише 16 курганів (рис. 2: 1; Ильинская 1968, с. 9—10, 14, 16, рис. 7, табл. 3). У ході сучасних обстежень (Гречко, Осадчий, Крютченко 2020, с. 201—204, рис. 4; Корж 2021, с. 69—70, рис. 2) головна увага приділялася технічному стану насипів, більшість з яких продовжує руйнуватися оранкою (рис. 2: 2).

Кургани, розташовані на схід від с. Великі Будки, чітко поділяються на три відокремлені групи (рис. 1: 2; 2: 1).

Група I «Капіталовщина». Включає кургани, розташовані на схід від центральної частини с. Великі Будки, на обширному плато, охопленому з трьох сторін валом. В. А. Іллінська вказує назву місцини — *Капіталовщина* (1968, с. 14, рис. 7).

За схемою С. А. Мазаракі (рис. 1: 1), група нараховувала близько 20 насипів різних розмірів, розташованих переважно ланцюжком з очевидним домінуванням одного найбільшого кургану (Ханенко, Ханенко, 1899, с. 5). М. М. Семенчик згадує вже тільки 6 насипів (рис. 1: 2): «На полі, яке оточено цим валом, знаходиться 6 могил, сама більша з них — це № 18¹, висота її 6 метрів, діаметр 36 метрів, верх могили зрізаний, зверху яма біля 2-х метрів глибиною. Могили оточує рівчак, біля 7-ми метрів шириною і біля 1 метра глибиною. За рівчаком помітно невисокий вал (0,50 м). Могила не заорюється» (1927, с. 9—10). У подальшому на полі дослідники фіксувалися тільки два найбільші кургани, які збереглися до нашого часу (рис. 2: 1, 2). За даними, що наводить В. А. Іллінська, висота насипів складала 7,0 і 2,0 м, діаметр — 44 і 36 м (відповідно).

Окрім того, «3 невеликих могили знаходяться перед західним валом: одна в тій же стороні, але з внутрішнього боку, теж невелика» (Семенчик 1927, с. 9—10). Це кургани, розташовані на західному краю плато або на схилі з нього (рис. 1: 2). Висота складала 0,6—2,0 м, діаметр — 14—21 м (Ильинская 1968, с. 16, табл. 3). З них на сьогоднішній день уцілили лише 2. На схемі Є. А. Ірицького позначено ще один курган висотою 0,4 м і діаметром 11 м, розташований біля східного валу (рис. 2: 1; Ильинская 1968, рис. 7).

Група II «Провалля». Д. Я. Самоквасов розповідає про урочище Провалля, розташоване на пагорбі на ліво-

му березі р. Сули при впадінні в неї р. Хмелівки. Цей топонім зберігся до наших днів (рис. 2: 2)². На 1889 р. тут нараховувалося 32 невеликих кургани, розташовані один біля одного. Дослідник розкопав з них 3, в тому числі й найвищий у групі, що мав насип висотою 3,5 м / 5 аршин (Самоквасов 1908, с. 110—111).

Цілком імовірно, що саме про цю групу (рис. 1: 2) М. М. Семенчик (1927, с. 9) зазначає: «На ... лівому боці долини р. Хмелівки (в тій місці, де річка Хмелівка впадає в річку Сулу) ..., в цій місці плато знижується і підходить трикутником до Сули, на ньому помітно 11 невеликих, похованих могил». Імовірно, у подальшому насипи курганів були повністю розорані, оскільки інші дослідники про них не згадують.

Група III. На схід — південний схід від с. Великі Будки. Насипи розташовуються ланцюжком, що протягся з північного сходу на південний захід на 600 м вздовж краю плато понад р. Су-

2. Автори щиро вдячні Є. М. Осадчому за надану інформацію.

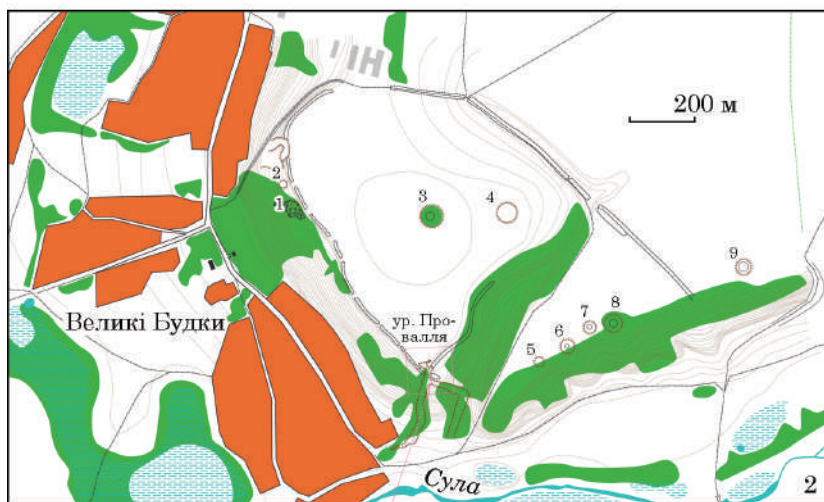

Рис. 2. Кургани поблизу с. Великі Будки: 1 — за зйомкою Є. А. Ірицького, 1957 р. (за Ильинская 1968); 2 — за зйомкою Є. М. Осадчого (за Гречко, Осадчий, Крютченко 2020)

1. Нумерація курганів була наскрізною по трьом групам, що сприймалися як єдиний комплекс.

ла. Від групи I її відділяє глибокий яр (рис. 1: 2; 2: 1).

Д. Я. Самоквасов (1908, с. 111) відзначає, що «на узвищенні, яке примикає до урочища Провалля і селища Великі Будки і тягнеться звідси у напрямку на схід, до с. Вовківці, збереглися залишки великої групи курганів, подібній Стайчиній групі¹ по кількості і величині насипів».

За схемою С. А. Мазаракі (рис. 1: 1), група складалася десь з 15 насипів з домінуванням 3 великих курганів (Ханенко, Ханенко 1899, с. 5). М. М. Семенчик (1927, с. 9—10) констатував, що залишилися тільки 7 «могил» (рис. 1: 2), розташованих на відстані одна від одної, «...з них сама висока № 5 (Різана Могила), висота її 6 м, діаметр 30 м. Могила страшенно попсована; верх західного боку знятий, знизу західного боку могила зрізана уступами. Могила не заорюється. ...На схід від валу, теж біля схилу плато до річки Сули, ще 2 могили № 15—16, обидві вони розкопані, розмір їх майже однаковий: висота біля 5 м, діаметр біля 22 м, верхи зрізані, в середині ями; могили не заорюються».

В. А. Іллінська наводить дані про 10 курганів (рис. 2: 1). З них найбільший курган 7 (відповідає Різаний Могили) мав насип висотою 7,0 м і діаметром 32 м. Кургани 15 і 16 (їх нумерація в обох випадках співпадає) — висотою 6,5 і 5,0 м, діаметром до 35 м. Інші кургани — висотою 0,3—2,5 м, діаметром 17—32 м.

На даний час збереглися 8 насипів (рис. 2: 2; Гречко, Осадчий, Крютченко 2020, рис. 4; Корж 2021, рис. 2). Окрім того, А. А. Корж зафіксував три плями «пропеченого до цегельного кольору ґрунту» на схід від найбільшого кургану, що також можуть бути залишками розораних курганів (2021, с. 68—69, 72, рис. 2).

Цілоком можливо, що кургани цієї групи в перших публікаціях кінця XIX — початку XX ст. позначалися у прив'язці до с. Вовківці, що знаходиться на протилежному березі Сули (рис. 1: 1). Зокрема, І. А. Линниченко (1900, с. 11) зазначає, що «валом оточені обидві групи — с. Великі Будки і Вовківці»². Тоді як розташування великої групи курганів «кількістю близько 50» (власне ту, яку ми нині визначаємо як Вовківецьку), дослідник локалізував у місцині, де знаходяться «дачі с. Вовківці (Коровинської волості), на землях козака Кози» (Линниченко 1900, с. 12). До курганів, прив'язаних за розташуванням саме до Вовківців, можуть відноситися 12 пам'яток, розкопаних С. А. Мазаракі у 1886 р. З них 8 мали великі насипи висотою 1,75—3,85 м, що загалом відповідає параметрам тих насипів, що були за-

фіксовані 1959 р. експедицією Є. А. Ірицького у межах виділеної нами групи III (Ильинская 1968, с. 16, табл. 3), з урахуванням їх часткового руйнування у процесі розкопок та після них. У такому контексті видається невідповідним, що найбільший курган у власне Вовківецькій групі, розкопаний 1899 р., С. А. Мазаракі прив'язав до хутора Шумейка, розташованого неподалік у заплаві Сули.

До наведених трьох курганних груп поблизу с. Великі Будки також можна додати ще одну, четверту, про яку розповідає тільки Д. Я. Самоквасов, що проводив роботи в даній місцевості у 1889 р. (1908, с. 110—111).

Група IV «Попова Калюжа». Група з понад 20 курганів, розташована на відстані 1 версти на схід від групи Стайчин Верх, на правому березі р. Хмельівки (тобто на протилежному березі від Великих Будків), над урочищем Попова Калюжа, в лісі, поряд з новим кладовищем. Згаданий топонім на сьогоднішній день повністю забутий, можна тільки припустити, що це може бути виймка в правому березі річки, колись заводнена (рис. 3). Інші дослідники кургани в даній місцині не згадують.

Д. Я. Самоквасов (1908, с. 94—95) також пише про урочище Ружне біля с. Великі Будки у зв'язку з інтенсивним розорюванням курганів, внаслідок чого «збереглися тільки насипи, що панували раніше в групах, а кургани менших розмірів були розорані і стали вже непомітними». Опис цілоком може відповідати групі I, але з'ясувати це неможливо, оскільки зазначений топонім більше ніде не згадується.

М. О. Макаренко (1917, с. 100) наводить дані ще про «один курган біля села Великі-Будки за 1/4 версти відстані від села, в урочищі, що називається «Салова могила»; кругла; 74 саж. в окружності, 9 саж. у вишині³; в лісі; на рівному місці». Проте, курганів такої висоти поблизу с. Великі Будки інші дослідники не фіксували. Вони є на значно більшій відстані від села: за 1,3 км на південний захід — курган Старша Могила в групі Стайчин Верх, що досягав висоти 20 м (Ильинская 1968, с. 24), а також за 3,0 км на схід — Шумейківський курган в групі Вовківецьких курганів, що мав насип висотою 19 м (Ильинская 1968, с. 43). Не згадують інші дослідники й топонім з назвою Салова Могила, хоча назв курганів збереглося чимало.

Розкопки курганів поблизу с. Великі Будки. За спостереженнями М. М. Семенчика, всі 36 курганів, що він зафіксував поблизу с. Великі Будки 1927 р., були розкопані або ж «попсовані» (тобто копані). Проте співвіднести інформацію про той чи інший розкопаний курган з реальними об'єктами не має жодної можливості.

Перші відомі розкопки поблизу с. Великі Будки провів С. А. Мазаракі у 1886 р., коли копав на кошти Археологічної комісії (Отчёт... 1891,

3. 74 сажень дорівнює 157,92 м, що відповідає 50 м в діаметрі; 9 сажень — 19,2 м.

1. Група Стайчин Верх, розташована нижче за течією р. Сули, за 1,3 км на схід — південний схід від с. Великі Будки, навпроти с. Пустовійтівка / Оксютинці (Ильинская 1968, с. 9, 12, 13, рис. 5, табл. 1).

2. Інформацію про оточення курганів Вовківецької групи валом наводить і А. А. Бобринський (1901, с. 82), але помилково переносить її на велику групу, розташовану східніше, кількість якої визначає до 300 насипів.

Рис. 3. Імовірне місце розташування курганної групи IV Попова Калюжа

с. 146, 149; Бобринский, 1894, с. 161—122). Не відомо чи дослідник проводив розкопки поблизу Великих Будків після 1886 р., оскільки численні матеріали його розкопок 1887—1890 р., що потрапили до колекції А. А. Бобринського, були повністю депаспортизовані (Бобринский 1901, с. 62—81). Можливо, з розкопок С. А. Мазаракі 1886—1890 рр. походять предмети, які надійшли до Київського музею від Є. М. Терещенко (Хвойка б. г., № ІМ-10875—10878). Завдяки цій відомій київській меценатці до музею потрапило археологічне зібрання В. В. Хвойки, про що свідчать записи в інвентарній книзі. Можливо, саме в цьому зібранні перебували й деякі предмети з розкопок С. А. Мазаракі¹. Так само з інвентарної книги відомо й про те, що В. В. Хвойка розкопував кургани поблизу с. Великі Будки (Хвойка б. г.)². Проте де саме відбулися ці роботи і скільки курганів було розкопано — невідомо.

У 1889 р. дослідження поблизу с. Великі Будки провів Д. Я. Самоквасов (1908, с. 110—111): розкопані 3 кургани в групі IV Попова Калюжа і 3 кургани в групі II Провалля. Активні розкопки роменських курганів, зокрема, й поблизу Вели-

1. Окрім зазначених, також мова йде про предмети з курганів поблизу с. Оксютинці: інвентарні № ІМ-10597, ІМ-10750—10767, ІМ-10770—10787, ІМ-10873.

2. № ІМ-10587, ІМ-10588, ІМ-10644—10665, ІМ-10700—10724, щодо яких зазначено: «з розкопок В. В. Хвойки, здійснених біля с. Будки».

ких Будків провів С. А. Мазаракі в 1897—1898 р. (Ильинская 1968, с. 21). У 1898 р. 2 кургани також розкопав І. А. Линниченко (1900, с. 16).

Далі наводимо зведену інформацію щодо розкопок курганів поблизу с. Великі Будки та предмети, знайдені під час цих робіт, засновуючись на даних першоджерел — інвентарної книги археологічного відділу Київського художньо-промислового і наукового музею, яку вів В. В. Хвойка, та перших публікацій матеріалів цих розкопок.

Курган 1/1886, розкопки С. А. Мазаракі — «з ознаками трупоспалення», пограбований, знайдено обпалену мушлю і глиняну намистину (Отчёт... 1891, с. 149).

Курган 2/1886, розкопки С. А. Мазаракі — «містив тільки маленький глиняний горщик, що стояв біля ніг остова» (Отчёт... 1891, с. 149).

Курган 1/1889 з групи IV Попова Калюжа, розкопки Д. Я. Самоквасова (1908, с. 110). Під насипом — в ямі споруджено гробницю, складену зрубом поміж чотирма кутовими стовпами і перекриту рядом брусків. Пограбована. Серед розкиданих кісток людини знайдено кістки барана, 2 бронзові стріли, залізний наконечник списа, ніж і вудила. Предмети були передані І. А. Линниченко, не збереглися.

Курган 2/1889 з групи IV Попова Калюжа, розкопки Д. Я. Самоквасова (1908, с. 110). Під насипом — поховання в ґрунтовій ямі з дерев'яним

перекриттям. Пограбоване. Знайдено кістки вівці і фрагменти керамічного посуду.

Курган 3/1889 з групи IV Попова Калюжа, розкопки Д. Я. Самоквасова (1908, с. 110). Поховальна споруда і знахідки аналогічні.

Курган 1/1889 з групи II Провалля, розкопки Д. Я. Самоквасова (1908, с. 110—111; Ильинская, 1968, с. 41, табл. XXXII: 1—4; Могилов 2008, с. 26, рис. 17: 1; 44: 7, 8; 152: 32; Пеляшенко 2020, рис. 166: 9). Курган — домінуючий у групі, мав насип висотою до 3,5 м (5 аршин) і діаметр до 12 м (довжина периметру 50 аршин). Гробницю складено зрубом поміж чотирма стовпами, вкопаними по кутам могильної ями. Вона видовжена за віссю північ—південь, розмірами 2,8 × 2,1 м, глибиною понад 2,1 м. Перекриття — дерев'яне. Поховання пограбоване. На краю ями знайдено невеликий глиняний горщик (рис. 6: 2). На дні — залишки людського кістяка. В південно-східному куті знайдено залізні вудила і пару кістяних псаліїв, прикрашених на верхніх кінцях головою коня з притиснутим вухом (рис. 6: 1), орнаментовану рогову пластинку (рис. 6: 3) і бронзовий дволопатовий наконечник стріли з шипом на втулці (рис. 6: 4).

В. А. Іллінська відзначила присутність в комплексі кургану архаїчних рис, що дозволяють датувати його VI ст. до н. е. (1968, с. 71).

Курган 2/1889 з групи II Провалля, розкопки Д. Я. Самоквасова (1908, с. 111). Насип висотою до 1,4 м (2 аршина) і діаметром 8—10 м (довжина периметру 35 аршин). Поховання здійснене в ґрунтовій ямі з дерев'яним перекриттям. Пограбоване. Знайдено тільки розкидані кістки людини.

Курган 3/1889 з групи II Провалля, розкопки Д. Я. Самоквасова (1908, с. 111). Поховальні споруди і знахідки аналогічні.

Курган 1/1897, розкопки С. А. Мазаракі (Ханенко, Ханенко 1899, с. 7—8; Ильинская 1968, с. 42—43, рис. 20: 3; 43: 2; табл. XXXIII: 1—28; Грібкова 2010; Грібкова 2012). Курган мав круглий насип висотою 2,8 м (4 аршина) і діаметром до 15 м (довжина кола 56 аршин). Насип чорноземний, з великою кількістю вуглинок. Поховання здійснене на рівні денного горизонту. Перед похованням було очищено і обкопано канавкою майданчик, оточений по периметру торцевими стінами з круглого дубового дерева. Дах склепу — з дубових брусків. Дерево склепу повністю обвуглене, і на кістяку та багатьох предметах помітні сліди вогню. Кістяк лежав головою на південь, з витягнутими вздовж тулуба руками (рис. 4: 1). Біля шиї кістяка лежало намисто (1), а з лівої сторони голови — золота довга пластинка (2). Біля голови — дві золоті сережки (3), на лівій руці — золотий перстень (4). З лівого боку, на рівні голови, знаходилася «*відставка з білої маси і шматочок синьої емалі*» (5), далі, також з лівого боку, 4 бронзових дзеркала¹ (6). В пів-

денній частині поховання стояли 3 теракотові вазочки (7), грецька срібна орнаментована посудинка (8) і лежала вуздечка (9). Біля ніг кістяка, в північній частині могили, були розкидані золоті пластинки (10), що слугували прикрасами одягу. Біля північної стіни і в північно-східному куті стояли 2 амфори (11) і 9 посудин місцевої роботи (12), а біля східної стіни знайдено 26 бронзових дзвіночків (13).

1. Намисто (інв. № ІМ-11918) — в публікації описано узагальнено разом з іншими комплексами, чи відповідає фото (рис. 4: 3) знахідці саме в будківському кургані невідомо; в складі намиста була підвіска з кольорового скла у вигляді глечика (рис. 4: 4; Ханенко, Ханенко 1899, с. 38, кат. 586, 591, табл. XXXIII: 586, 591).

2. Довга пластина / метопіда (інв. № ІМ-11663; рис. 4: 7) — золота, із тисненим зображенням оленя і двох грифонів (Ханенко, Ханенко 1899, с. 32, кат. 426, табл. XXV: 426; Ильинская 1968, с. 138, табл. XXXIII: 1; Грібкова 2010, с. 45—46, рис. 3; Грібкова 2012, с. 130—131, рис. 2: 3).

3. Сережки (інв. № ІМ-11520, ІМ-11524, ІМ-11525; рис. 4: 6), 2 одиниці — основа з дротинки, загнутої гачком, на яку нанизано підвіску у вигляді дзвіночка. Також до прикрас додається ще одна підвіска, яка може бути їхньою частиною, або ж — фрагментом прикраси з іншого комплексу (Ханенко, Ханенко 1899, с. 31, кат. 421, табл. XXV: 421; XXIX: 421; Ильинская 1968, с. 140, табл. XXXIII: 12). До нашого часу вони не збереглися (Грібкова 2010, с. 45).

4. Перстень (інв. № ІМ-11517; рис. 4: 5) — золотий, з круглим щитком і роз'ємною шинкою (Ханенко, Ханенко 1899, с. 32, кат. 428, табл. XXV: 428; Ильинская 1968, с. 142, табл. XXXIII: 11; Петренко, 1978, с. 71, кат. 25; Грібкова 2010, с. 46, рис. 2; Грібкова 2012, с. 130, рис. 2: 2).

5. «Емаль» (інв. № ІМ-11912; рис. 4: 15) — шматочки синього кольору (Ханенко, Ханенко 1899, с. 38, кат. 594, табл. XIII: б. н.).

6. Дзеркала (інв. № ІМ-12030—12033; рис. 4: 14), 4 одиниці — бронзові, з круглим диском; одне — велике, с бронзовою ручкою, три — менші за розмірами, із залізними ручками (Ханенко, Ханенко 1899, с. 24, кат. 228—231, табл. XIII).

7. Теракотові посудинки, 3 одиниці — імовірно, античні, але жодної інформації про них не збереглося. В. А. Іллінська припустила, що вони могли бути розписними (1968, с. 79).

8. Кубок (рис. 4: 2) — срібний, з круглобоким тулубом, високим широким горлом і ледь відігнутим вінцем, орнаментований (Ханенко, Ханенко 1899, с. 34, кат. 452², табл. XXX: 452; Ильинская 1968, с. 79, 163, 164, рис. 43: 2).

вказала (рис. 4: 1), так описала розташування дзеркал: «*Біля кисті правої руки лежали два бронзових дзеркала. Два таких же дзеркала разом з двома великими бронзовими булавами цвяхоподібної форми знайдені праворуч вище голови*» (1968, с. 42, рис. 20: 3).

2. В каталозі публікації помилково вказано походження з с. Вовківці.

1. В. А. Іллінська, посилаючись на креслення поховання, походження якого дослідниця, на жаль, не

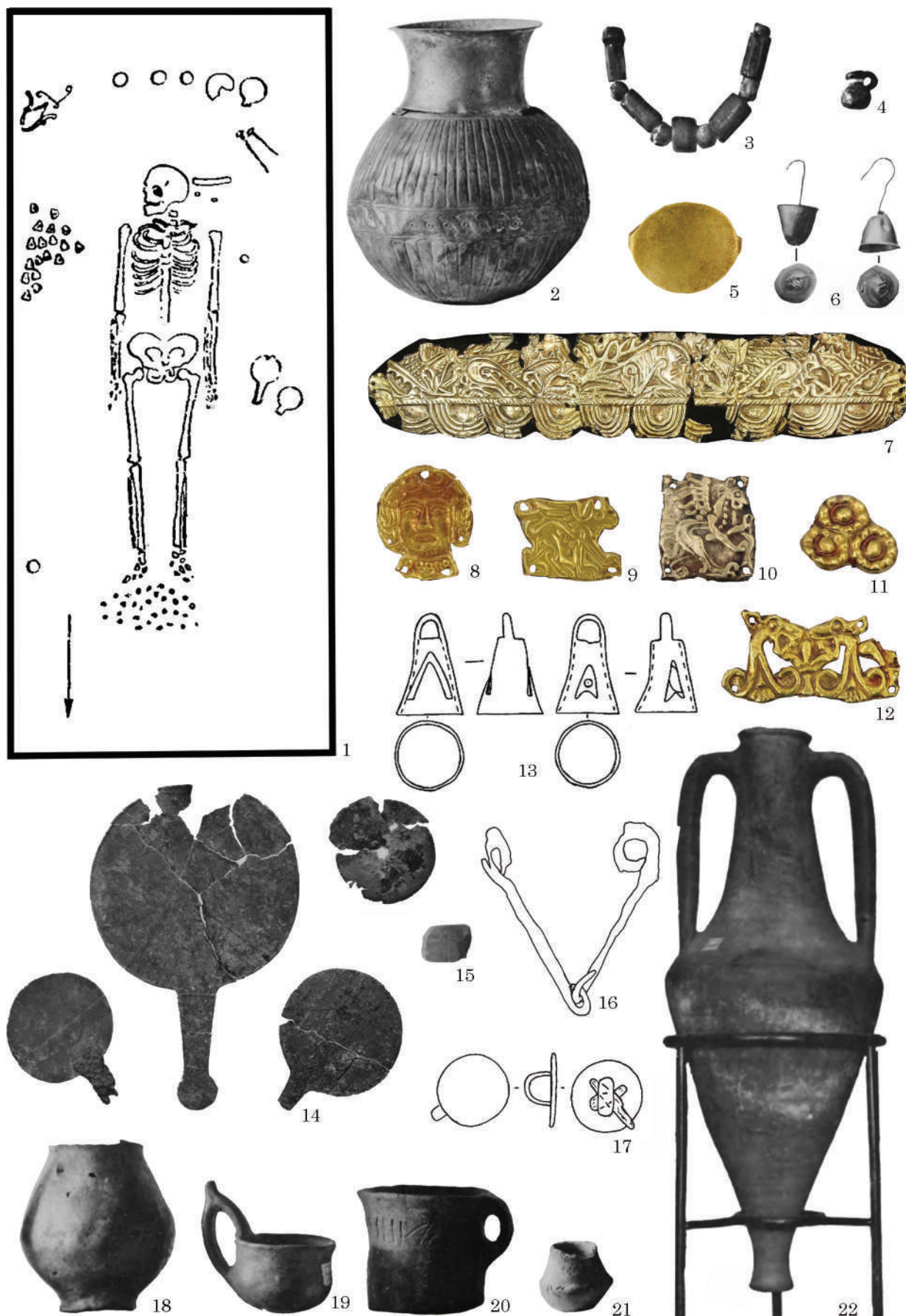

Рис. 4. Комплекс кургану 1/1897 поблизу с. Великі Будки (1 — за Ильинская 1968; 2—4, 6, 14, 15, 18—22 — за Ханенко, Ханенко 1899; 5, 7—12 — фото Д. В. Клочка; 13, 16, 17 — за Могиллов 2008). Масштаб різний

9. Вуздечка — відомості відсутні, можливо, до неї відносяться залізні вудила і бронзова кругла бляха (рис. 4: 16, 17), що зберігаються в Національному музеї історії України (далі — НМІУ) з позначкою «з Будків» (Могилев 2008, с. 20, 40, рис. 18: 1; 85: 6).

10. Пластинки золоті, нашивні:

а) пластини (інв. № ІМ-11989¹; рис. 4: 8), 12 одиниць — фігурні, із зображенням голови жінки анфас (Ханенко, Ханенко 1899, с. 30, кат. 408, табл. XXIV: 408; Ильинская 1968, с. 143, табл. XXXIII: 16—21; Грібкова 2010, с. 48, рис. 4: 2012, с. 145—146, рис. 2: 3; Грібкова 2012, с. 131—132, рис. 3: 1);

б) пластина (інв. № ІМ-11620; рис. 4: 12) — ажурна, із зображенням голів хижаків, які є частиною рослинного декору (Ханенко, Ханенко 1899, с. 30, кат. 407, табл. XXIV: 407; Ильинская 1968, с. 143, табл. XXXIII: 8; Грібкова 2010, с. 51, рис. 8; 2012, с. 138, 144, рис. 1: 17; Грібкова 2012, с. 133—134, рис. 3: 5);

в) пластини (інв. № ІМ-11587—11594; рис. 4: 9), 7 одиниць — фігурні, із зображенням грифона, що крокує (Ханенко, Ханенко 1899, с. 31, кат. 411, табл. XXIV: 411; Ильинская 1968, с. 143, табл. XXXIII: 9, 10; Грібкова 2010, с. 48—49, рис. 5; 2012, с. 138, 143, рис. 1: 15; Грібкова 2012, с. 132—133, рис. 3: 2);

г) пластини (інв. № ІМ-11610—11616; рис. 4: 10), 6 одиниць — чотирикутні, з тисненням зображенням грифона, що стоїть на задніх лапах (Ханенко, Ханенко 1899, с. 31, кат. 414, табл. XXIV: 414; Ильинская 1968, с. 143, табл. XXXIII: 2, 3; Грібкова 2010, с. 45—49, рис. 6; 2012, с. 138, 143—144, рис. 1: 16; Грібкова 2012, с. 133, рис. 3: 3);

д) пластинки (інв. № ІМ-11604—11609; рис. 4: 11), 8 одиниць — у вигляді трьох поєднаних розеток (Ханенко, Ханенко 1899, с. 31, кат. 412, табл. XXIV: 412; Ильинская 1968, с. 143, табл. XXXIII: 4—7; Грібкова 2010, с. 51, рис. 10; 2012, с. 147, 148, рис. 4: 5; Грібкова 2012, с. 134, рис. 3: 8);

е) як знахідку, що походить з того ж кургану, що і пластинки із зображенням грифона, в інвентарній книзі під № ІМ-11617 позначено «пластину золоту, чотирикутну з орнаментом» (Хвойка б. г.), в публікації вона не згадується, до нашого часу не збереглася.

11. Амфори, 2 одиниці — «видовженої форми, з довгою витягнутою шийкою, загостреним дном і двома довгими ручками» з посиланням на подібну амфору з іншого комплексу (рис. 4: 22; Ханенко, Ханенко 1899, с. 42, кат. 786; Ильинская 1968, с. 165).

12. Посуд ліплений, в публікації згадуються тільки 5 предметів з 9, про які йде мова в описі поховання:

а) чаша, подібна до: «чаша для пиття, або черпак, з круглим дном і високою ручкою» (рис. 4: 19; Ханенко, Ханенко 1899, с. 40, кат. 654);

б) «горщик з прямими, децю округленими боками і широким устям» (рис. 4: 18; Ханенко, Ханенко 1899, с. 41, кат. 668; Пеляшенко 2020, рис. 166: 7);

в) «посудина чорної глини, у формі стакану, з ручкою, прикрашеною декором з рисочок» (рис. 4: 20; Ханенко, Ханенко 1899, с. 41, кат. 672; Пеляшенко 2020, с. 56, рис. 154: 6);

г, д) посудини, подібні до: «посудини жовтої глини, з круглим дном і широким устям, прикрашеної геометричним орнаментом з рисочок» (рис. 4: 21; Ханенко, Ханенко 1899, с. 42, кат. 681, 682).

13. Дзвіночки (рис. 4: 13), 26 одиниць — бронзові, із залізними язичками і прорізами в стінках; зверху — вушка (Ханенко, Ханенко 1899, с. 23, кат. 226; Ильинская 1968, с. 159; Могилев 2008, с. 86, 87, рис. 160: 5—12; 161: 1, 2, 6—12).

В. А. Іллінська, посилаючись на креслення поховання (його походження не вказано), віднесла до складу комплексу 2 великі бронзові цвяхоподібні булавки з «пласкою шлямпою на кінці» (інв. № ІМ-12037, ІМ-12038; рис. 5: 5; Ханенко, Ханенко 1899, с. 24, кат. 241, табл. XIII; Ильинская 1968, с. 42, 144, рис. 20: 3; Петренко 1978, с. 12, табл. 3: 3, 6; Ключко та ін. 2021, с. 51).

За знахідками комплекс кургану датується IV ст. до н.е. (Ильинская 1968, с. 79). Загальному комплексу не відповідає черпак, що датується в межах VI ст. до н.е., згадування його в цьому контексті, імовірно, є помилкою.

Курган 1-А/1897, розкопки С. А. Мазаракі. В публікації в «Древностях Поднепровья» наведено інформацію про групу коштовних прикрас IV ст. до н.е., щодо яких зазначено, що вони походять з с. Будки. Таку саму інформацію також вказано в інвентарній книзі (хоч не всі з предметів були там записані і, навпаки, є кілька пластинок, про які не згадується в публікації). В. А. Іллінська, а надалі й інші дослідники, віднесла більшість з них до комплексу кургану 1/1897 (Ильинская 1968, с. 42, 143, табл. XXIII; Грібкова 2010; Грібкова 2012; Ключко та ін. 2021, с. 51). Таке припущення є цілком можливим, але залишається тільки гіпотетичним. Ці предмети — золота сережка і різноманітні золоті нашивні пластинки-аплікації:

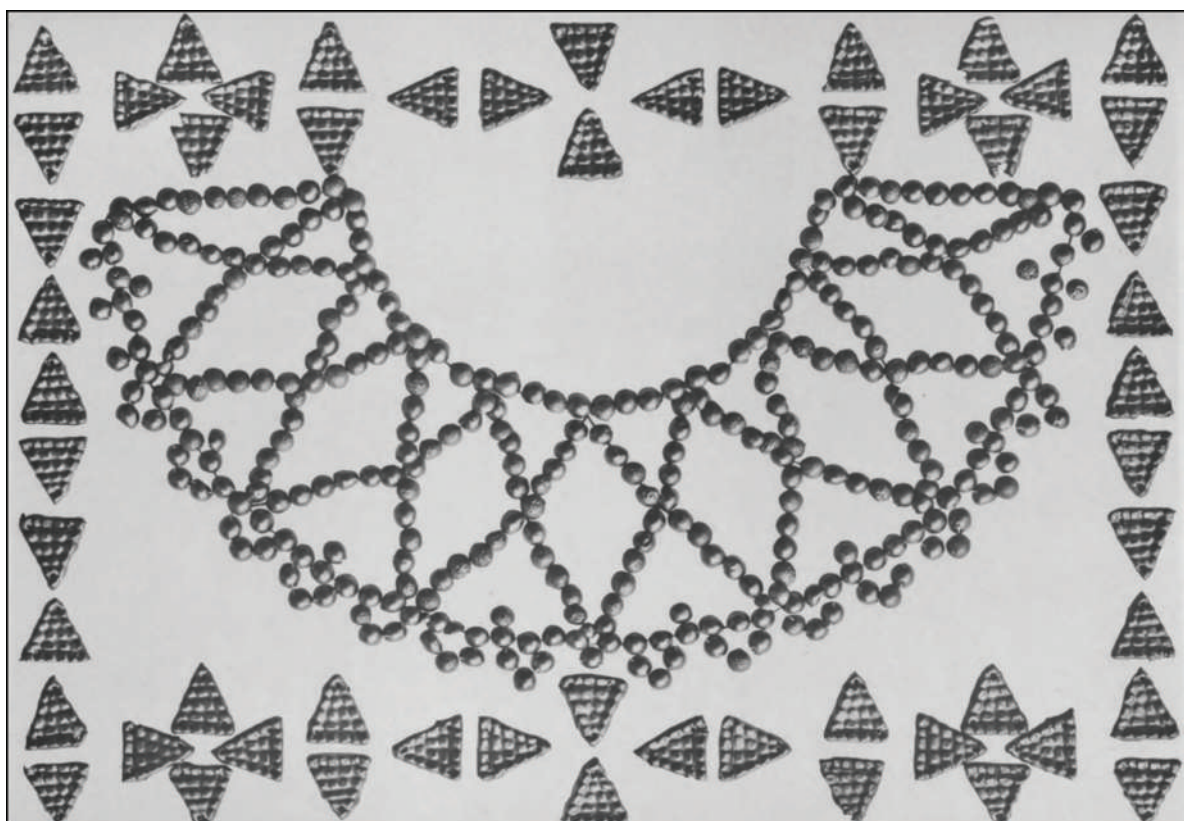
1. Сережка (інв. № ІМ-11519; рис. 5: 2) — у вигляді кільця з круглого у перетині дроту; на кільце надіто просвердлений камінчик (пірит) прямокутної форми (Ханенко, Ханенко 1899, с. 31, кат. 422, табл. XXV: 422; Ильинская 1968, табл. XXXIII: 13; Петренко 1978, табл. 23: 20; Ключко, Березова 1999, с. 38, табл. XXX: 5; Грібкова 2010, с. 45—46, рис. 1; Грібкова 2012, с. 130, рис. 2: 1; Ключко та ін. 2021, с. 51, 98, 132, кат. 57).

2. Пластинки (інв. № ІМ-979²; рис. 5: 5), 6 одиниць — чотирикутні, з витисненим обрамленим зображенням оленя, що лежить (Ханенко,

1. В інвентарній книзі їх помилково віднесено до кургану 1/1897 поблизу с. Вовківці.

2. В інвентарній книзі їх віднесено до кургану 1/1897 поблизу с. Вовківці.

1

2

3

4

5

6

7

8

Рис. 5. Предмети з курганів поблизу с. Великі Будки: 1—6 — курган 1-А/1897; 7—8 — курган 2/М (1, 4, 6 — за Ханенко, Ханенко 1899; 2, 3, 5, 7, 8 — фото Д. В. Ключко; 6 — рис. за Петренко 1978). Масштаб різний

Ханенко 1899, с. 31, кат. 416, табл. XXIV: 416; Ильинская 1968, табл. XXXIII: 14, 15; Бессонова 2009, с. 37; Грібкова 2010, с. 50—51, рис. 7; 2012, с. 137, 138, рис. 1: 3; Грібкова 2012, с. 133, рис. 3: 4).

3. Пластинки ¹ (рис. 5: 3), 7 одиниць — круглі, прикрашені 11-пелюстковою розеткою (Ханенко, Ханенко 1899, с. 30, кат. 405, табл. XXIV: 405; Грібкова 2010, с. 51, рис. 9; 2012, с. 137—138, рис. 1: 3; 2012, с. 146, 147, рис. 3: 3; Грібкова 2012, с. 134, рис. 3: 6).

4. Пластинки — «різних форм» (Ханенко, Ханенко 1899, с. 33, кат. 446, табл. XXVIII), до яких віднесено (рис. 5: 1):

а) пластинки (інв. № ІМ-11983 ²), 64 одиниці — у вигляді трикутника, заповненого орнаментом із псевдозерні (Ханенко, Ханенко 1899, табл. XXIV: б. н.; Ильинская 1968, с. 143, табл. XXXIII: 23—26; Грібкова 2010, с. 51—52, рис. 11; 2012, с. 146, 148—149, рис. 4: 6; Грібкова 2012, с. 134, рис. 3: 7);

б) пластинки ³, 314 одиниць — напівсферичні, у вигляді гудзиків (Грібкова 2010, с. 52; 2012, с. 148; Грібкова 2012, с. 134);

5. Пластинки (інв. № ІМ-11600—11601; рис. 5: 4), 2 одиниці — круглі, декоровані псевдозерню (Ханенко, Ханенко 1899, табл. XXIV: б. н.; Ильинская 1968, табл. XXIII: 28).

6. «Дві частини золотих бляшок» (інв. № ІМ-11595—11596).

Курган 1/1898, розкопки І. А. Линниченко (1900, с. 16). Курган мав насип висотою близько 1,0 м (1,5 аршин) і діаметром 6—8 м (довжина периметру — «близько 50 кроків»). Насип складався з чорнозему, перемішаного з дубовими вуглинами і перепаленою глиною. На глибині 0,7 м — кістки людини сильно перепалені; кістяк лежав у напрямку північ—південь. У південній частині поховання знайдено 2 ліплені посудини: невеликий горщик та посудину великих розмірів, роздавлену землею. Знахідки не збереглися (Ильинская 1954, с. 25).

Курган 2/1898, розкопки І. А. Линниченко (1900, с. 16). Насип сильно розораний, висота близько 0,7 м (1 аршин). Поховання здійснене в ґрунтовій ямі 2,1 × 1,4 м. На глибині 0,5 м з торцевого боку було облаштовано уступ довжиною 0,7 м. Біля дна яма мала майже квадратну форму 1,4 × 1,4 м. Вище рівня могили знайдено срібну булавку (шпильку). Могильна яма — порожня. Знахідка не збереглася (Ильинская 1954, с. 25).

Окрім того, відома ще певна кількість знахідок, що походять з курганів, розкопаних С. А. Мазаракі поблизу с. Великі Будки в різні роки, переважно в 1897—1898. Пропонується згрупувати їх за комплексами, які можна виділити за різними даними, та маркувати наскрізною нумерацією

з додаванням літери М, що позначає прізвище дослідника.

Курган 1/М. В. А. Іллінська цілком коректно віднесла до одного комплексу набір з 15 чи 17 кістяних предметів, пов'язаних з кінською вуздечкою (Ильинская 1968, с. 41, рис. 19; також: Махортых, Ролле 2017, рис. 9). Вони були опубліковані в «Древностях Поднепровья» (Ханенко, Ханенко 1900, с. 18, кат. 531, табл. LI) і так записані в інвентарній книзі: «Увесь набір за № 12070—12077 знайдений в кургані поблизу с. Будки. Розкопки С. А. Мазаракі» (Хвойка б. г.). До складу набору входили:

- 4 круглі бляхи (рис. 6: 9; Могилов 2008, рис. 133: 24—31; Грицик 2015, рис. 3: 10, 12, 13);

- 5 блях ромбоподібної форми (рис. 6: 11; Могилов 2008, рис. 111: 6, 7; Грицик 2015, рис. 3: 5);

- 3 «гудзики з просвердленими отворами», імовірно, циліндричні пряжки-пронизки (Могилов 2008, с. 71);

- 5 пронизок з різьбленим зображенням голови тварини (рис. 6: 8; Могилов 2008, рис. 135: 5—7; Грицик 2015, рис. 3: 1—4);

- 2 псалія із зображеннями голови коня (рис. 6: 7; Могилов 2008, рис. 44: 6, 6а; 53: 13; Грицик 2015, рис. 2: 4, 5, 13);

- невелика пластинка, декорована циркульним орнаментом (рис. 6: 12; Могилов 2008, рис. 111: 5; Грицик 2015, рис. 3: 6);

- залізані вудила (рис. 6: 10; Могилов 2008, рис. 17: 2).

В. А. Іллінська датувала комплекс кінцем VI ст. до н. е. (1968, с. 74).

Курган 2/М. В інвентарній книзі під № ІМ-11480 та ІМ-11481 зазначено наступні знахідки:

- «7 золотих, круглої форми, пластинки с тваринним орнаментом. Знайдені в кургані біля с. Будки Роменського п. Полтавської губ. Розкопки С. А. Мазаракі»;

- «Золоте кільце з каменем і спіральним орнаментом. Знайдено там же» (Хвойка б. г.). Зафіксовані данні дозволяють впевнено припустити, що пластинки із зображенням хижака, що згорнувся, і перстень (нині вони знаходяться у зібранні Скарбниці НМІУ, інвентарні № ДМ-6251/1—7, ДМ-6471; рис. 5: 7, 8) походять з одного комплексу, який можна датувати в межах кінця VI — першої половини V ст. до н. е. (Величко, Полидович 2020).

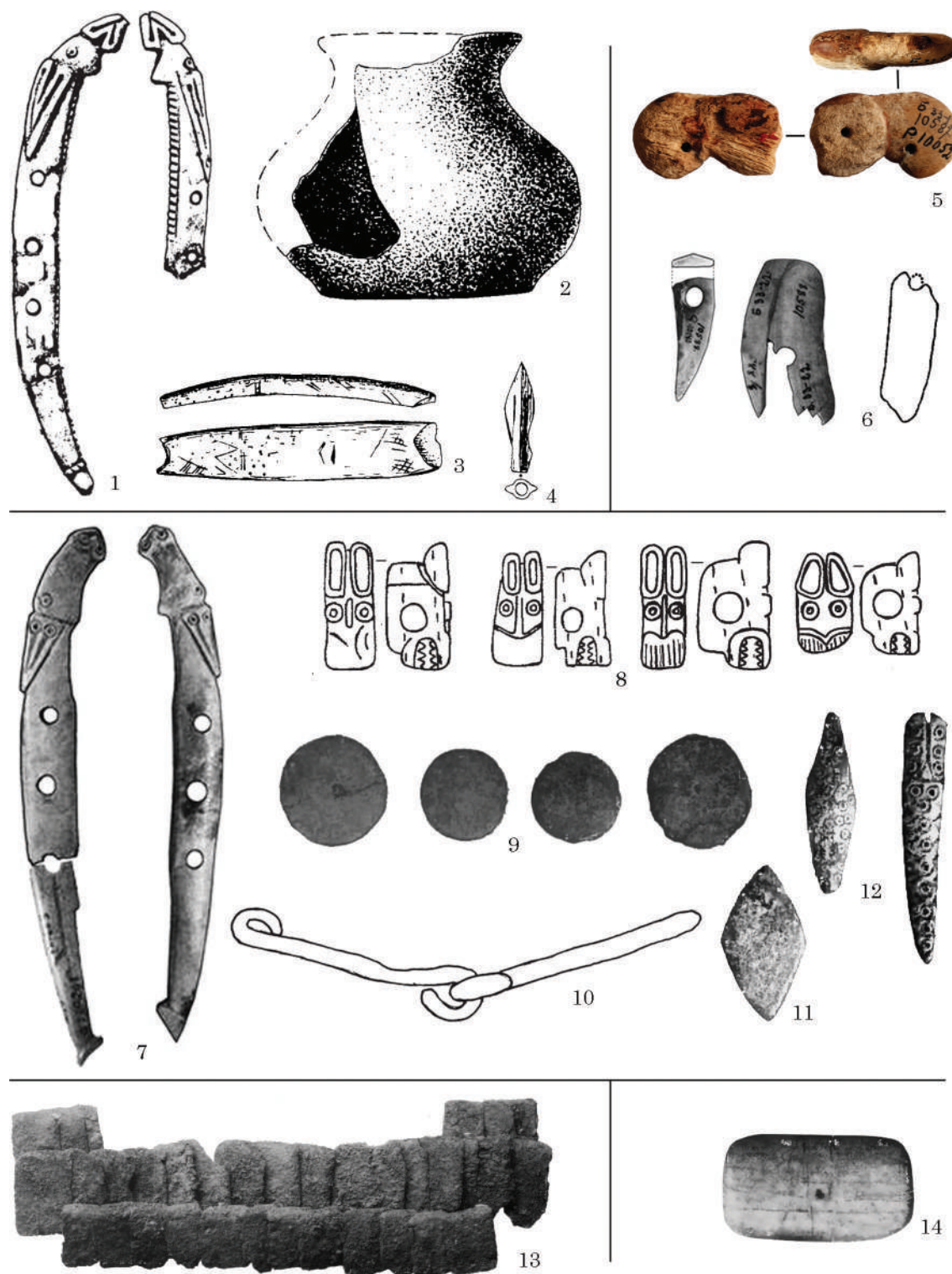
Курган 3/М. До одного умовного комплексу відносимо знахідки, що надійшли до музею від Є. М. Терещенко, а саме: шматок тканини (інв. № ІМ-108751); золота пластина з орнаментом (інв. № ІМ-10876); кістяна пластинка з отвором (інв. № ІМ-10877; порів. рис. 6: 14; Ханенко, Ханенко 1899, с. 18, кат. 536-б, табл. LII: 536); 40 бронзових наконечників стріл (інв. № ІМ-10878).

Кургани 4/М. Окремі розрізнені знахідки, що надійшли від В. Н. та Б. І. Ханенків: частини панцира з великих широких пластин (інв. № ІМ-11442; можливо: рис. 6: 13; Ханенко, Ха-

1. В інвентарній книзі вони не були записані.

2. В інвентарній книзі їх віднесено до кургану 1/1897 поблизу с. Вовківці.

3. В інвентарній книзі вони не були записані.

Рис. 6. Предмети з курганів поблизу с. Великі Будки: 1—4 — курган з групи II «Провалля»; 5—6 — курган 1/ВБ; 7—12 — курган 1/М; 13 — кургани 4/М; 14 — курган 3/М? (1, 6, 8, 10 — за Могилев 2008; 2—4 — за Ильинская 1968; 5 — за Полюдович 2021); 6, 7 — за Грицик 2015; 9—13 — за Ханенко, Ханенко 1900; 14 — за Ханенко, Ханенко 1899). Масштаб різний

ненко 1900, с. 12, кат. 177, табл. XXXIX: 177); бронзовий молоток (інв. № ІМ-11474); бронзове дзеркало (інв. № ІМ-12034); 2 кістяні застібки (інв. № ІМ-12062).

Також в інвентарній книзі щодо 2 бронзових фібул, виготовлених зі скрученого дроту, зазначено, що вони походять з с. Будки (інв. №

ІМ-11801—11802), тоді як в публікації місце їх знайдення позначено як с. Пруси Черкаського повіту¹ (Ханенко, Ханенко 1900, с. 15, кат. 355, 356, табл. XLIV: 355, 356).

1. Нині с. Михайлівка Черкаського р-ну. В даному регіоні роботи проводив В. В. Хвойка.

Не виключено, що до курганів однієї з Великобудківських груп відноситься невеликий комплекс предметів, що надійшов так само від Є. М. Терещенко. Знахідки надійшли з *«пограбованого кургану поблизу с. Будки»*, а тому пропонується надати комплексу, з якого вони походять, умовний номер з позначенням ВВ.

Курган 1/ВВ. Пограбований селянами. Із знахідок збереглися (інв. № ІМ-10587, ІМ-10588):

- *«частина кістяного псалія з двома дірочками»* — різьблене зображення відособленої голови хижого птаха з широким дзьобом (рис. 6: 5; Могилов 2008, рис. 43: 18; Грицик 2015, рис. 2: 12; Полидович 2021, с. 222—223, рис. 4: 2);

- *«просвердлені зуби вепра (амулету)»* — збереглися 3; імовірно, вони слугували підвісками до кінської вуздечки (рис. 6: 6; Могилов 2008, с. 84, рис. 154: 12—14; Грицик 2015, с. 46, рис. 3: 7, 8; 4).

Доволі заплутана ситуація з **розкопками В. В. Хвойки** (Ильинская 1968, с. 21). Як вже згадувалося, в інвентарній книзі мова йде про серію предметів, що надійшли до музею від Є. М. Терещенко (вона виступала меценатом і викувала археологічні колекції у дослідників, зокрема, В. В. Хвойки) і щодо яких зазначено: *«з розкопок В. В. Хвойки, здійснених біля с. Будки»*. Це щонайменше 64 різнопланових предмета (Хвойка б. г., інв. № ІМ-0644—0665, ІМ-10700—10724). Частина з них була опублікована також з позначенням походження з с. Будки, але без будь-якої деталізації (Ханенко, Ханенко 1907, с. 15, табл. 1). Разом з тим, в архівних матеріалах збереглися світлини предметів, що відповідають згаданим в інвентарній книзі та публікації, але з позначенням, що вони походять з розкопок В. В. Хвойки поблизу с. Оксютинці, які археолог проводив у 1898—1900 рр. (Ильинская 1968, с. 38—39, табл. XXV, XXVI; Вахтина 2009, с. 84). Так само зберігся короткий звіт про розкопки з доданим малюнком двох поховань з позначенням, що це кургани поблизу Оксютинців (Вахтина 2009, с. 83, 84, рис. 9). Роботи на Посуллі В. В. Хвойка продовжив у 1901 р. У першій опублікованій інформації про роботи цього року в часописі «Киевская старина» говориться, що *«в с. Великих Будках, у відомій групі Оксютинці—Вовківці, на козацьких землях, розрито близько 10-ти курганів»*; роботи проводилися Н. Є. Бранденбургом разом з В. В. Хвойкою, *«деякі з курганів розкопувалися разом, інші — окремо»* (Исследования... 1901, с. 142—143).

Серед опублікованих в «Древностях Поднепровья» предметів є й бронзові навершя з головами фантастичних істот (Ханенко, Ханенко 1907, с. 15, кат. 433—435, табл. I: 433—435), про які відомо, що вони походять з розкопок Н. Є. Бранденбурга **кургану 476** у 1901 р. (Галанина 1977, с. 38, 42, табл. 21: 8—10)¹. Саме в цих

1. Власне, до кургану 476 відносили тільки навершя з головою бараноптаха. Тоді як два інші навершя з головою фантастичного звіра з великими вухами

роботах і приймав участь В. В. Хвойка, і за домовленістю частина знахідок (серед них навершя) потрапила до зібрання київського дослідника, а згодом — до музею (Ильинская 1968, с. 23; Галанина 1977, с. 42). Даний курган входив до складу Вовківцевої групи², але Н. Є. Бранденбург (1908, с. 150) у своїх записах зробив прив'язку до с. Великі Будки, яке розташоване *«у верстах 4-х»* на захід від курганів (Ильинская 1968, с. 23; Галанина 1977, с. 38, прим. 114). Щодо інших курганів, розкопаних у тій же групі наступного 1902 р., прив'язка стає ще більш спрощеною: *«в околицях сел. Великі Будки»* (Бранденбург 1908, с. 152). Цілком очевидно, що В. В. Хвойка, який власноруч вів записи в інвентарній книзі, навів саме таку прив'язку. А тому деякі предмети, позначені як знахідки в с. Будки, насправді мають бути віднесені до кургану 476 з Вовківцевого могильника. А саме:

- № ІМ-10700—11705 — 6 кістяних псаліїв від вуздечки (Могилов 2008, с. 27, рис. 44: 9—11; 55: 18; Грицик 2015, рис. 2: 1—3, 14, 16);

- № ІМ-10706—10712 — 7 круглих кістяних блях від вуздечки (Могилов 2008, рис. 134: 1—2; Грицик 2015, рис. 3: 11);

- № ІМ-10713—10715 — 3 бронзових навершя (*«булави»*) (Ханенко, Ханенко 1907, с. 15, кат. 433—435, табл. I: 433—435; Ильинская 1968, с. 158, рис. 42: 1—2³);

- № ІМ-10724 — *«частина бронзової псалії із зображенням голови коня»* (Ханенко, Ханенко 1907, с. 15, кат. 430, табл. I: 430); В. А. Іллінська вважала цей виріб сокиркою-скіпетром *«з прямим обушком і загнутим у вигляді гачка лезовим кінцем, що закінчується голівкою коня»* (1968, с. 155, 156, рис. 42: 9; 1961, с. 44, 45, рис. 11: 4; також: Скорый 2023, с. 48, рис. 3: 5).

Щодо кістяних предметів до вуздечки, В. А. Іллінська наводить опис поховання за малюнком В. В. Хвойки, що зберігся в архіві, та вказує на наявність *«не менше трьох вуздечних наборів з вудилами, кістяними псаліями із зооморфними голівками і бляшками (в тому числі для перхресних ременів)»*⁴ (1968, с. 50). Можливо, до цього комплексу відносяться й 2 бронзові круглі пряжки-пронизки широким пропорціям та 2 пряжки-пронизки у вигляді кінської голівки, що нині зберігаються в НМІУ (Могилов 2008, с. 67,

та мордою у вигляді «п'ятака» позначали як такі, що походять з Будків (Іллінська 1963, с. 37, 38, рис. 3: 10, 11; Ильинская 1968, с. 158, рис. 42: 1, 2; Переводчикова 1980, с. 29, 32, 37, рис. 6: 3; ін.).

2. Доречно порівняти позначення місця розкопок як «козацькі землі» з тим, як І. А. Лінніченко визначив місце розташування досліджених ним курганів у Вовківській групі — *«на землях козака Кози»* (1900, с. 12).

3. В. А. Іллінська також наводить малюнок ще одного навершя, визначаючи його як будківське (1968, рис. 42: 3), але його походження невідоме.

4. У начерку з «Киевской старины» мова йде тільки про 4 кістяних псалія (Исследования... 1901, с. 143).

68, рис. 127: 45, 46; 128: 33, 34). Імовірно, всі ці знахідки потрапили до В. В. Хвойки, оскільки в «єрмітажній» частині колекції вони відсутні (Галанина 1977, с. 38, 42).

Так само до знахідок з кургану 476, імовірно, відносяться наступні коштовні прикраси, записані у інвентарній книзі, як такі, що знайдені В. В. Хвойкою в с. Будки:

- № ІМ-10644—10645 — дві золоті намистини;
- № ІМ-10646 — золота сережка;
- № ІМ-10646—10649 — 4 золоті підвіски;
- № ІМ-10650—10652 — 3 золоті підвіски;
- № ІМ-10652 — 18 золотих бляшок (пластинок).

А також це знахідки, що згадуються в начерку в «Киевской старине» (Исследования... 1901, с. 143):

- № ІМ-10663 — разок намиста «з морських черепашок і композицій»; в начерку — *supra moneta* (порів.: Ильинская 1968, с. 39, табл. XXV: 16);

- № ІМ-10664 — шматочок сірки.

Невідомого походження є предмети з бронзи, які являють собою комплекти знахідок щонайменше у 2 жіночих похованнях:

- № ІМ-10645 — бронзові сережки;
- № ІМ-10651 — 3 намистини;
- № ІМ-10653—10654 — 2 бронзових браслета (порів.: Ильинская 1968, табл. XXV: 1, 2);
- № ІМ-10655 — бронзова фібула;
- № ІМ-10656 — бронзове дзеркало (порів.: Ильинская 1968, табл. XXV: 9 або 10; Кулатова, Супруненко 2010, с. 114);
- № ІМ-10657 — дві бронзові булавки (порів.: Ильинская 1968, с. 144, табл. XXV: 11);
- № ІМ-10658—10659 — бронзові трубочки, скручені у вигляді спіралей;
- № ІМ-10660—10661 — бронзові браслети (порів.: Ханенко, Ханенко 1907, табл. I: 431, 432; Ильинская 1968, табл. XXV: 7, 8);
- № ІМ-10662 — разок намиста «з композицій»;
- № ІМ-10665 — шматок білої фарби.

Також це предмети, які залишилися невнесеними до інвентарної книги, але були опубліковані в каталозі зібрання родини Ханенків:

- вуздечкова бронзова бляха у вигляді відособленої голови хижого птаха із загнутим дзьобом (Ханенко, Ханенко 1907, с. 15, кат. 429, табл. I: 429; порів.: Ильинская 1968, табл. XXV: 9; Могилов 2008, с. 90, табл. 166: 14);
- вуздечкова бронзова бляха (нахрапник) у вигляді протоми грифона (Ханенко, Ханенко 1907, с. 14, кат. 409, табл. II: 409; Ильинская 1968, табл. XXV: 9; Могилов 2008, с. 90, рис. 166: 14);
- 4 бронзові навершя із зображенням оленя (Ханенко, Ханенко 1907, с. 15, кат. 436, табл. I: 436; порів.: Ильинская 1968, с. 159, табл. XXVI: 12, 13, 15, 16).

З огляду на зазначені джерела, що не відповідають одне одному, ці предмети можуть походити

з курганів поблизу с. Оксютинці¹ (оскільки більшу частину з них відтворено на фото з відповідним підписом) чи поблизу с. Будки (оскільки так записано в інвентарній книзі), або ж з курганів Вовківецької групи (якщо В. В. Хвойка проводив там і власні розкопки, як про те повідомляла «Киевская старина», а прив'язку до населеного пункту визначив так само, як і у випадку з курганом 476).

До курганів «біля с. Будки», розкопаних С. А. Мазаракі, в інвентарній книзі віднесено й відоме бронзове дзеркало із залізними руків'ям з бронзовими насадками у вигляді відокремлених голів хижого птаха та волют (Хвойка б. г., інв. № ІМ-11792), хоча в публікації дзеркало описується як частина комплексу кургану 6 поблизу с. Басівка (і саме ця атрибуція є нині визнаною), а в каталозі зазначено що воно походить з «с. Пруси, Черкас. н., Київ. губ.» (Ханенко, Ханенко 1900, с. 8, 14, кат. 351, табл. XLIV, 351).

Висновки. Отже джерела, що містять свідчення про розкопки поблизу с. Великі Будки (Будки), дуже строкаті та час від часу містять дані, що протирічать одні одним. Значний масив знахідок беззаперечно пов'язується з курганами, розкопаними в означеній місцині.

Безумовно, центральними є матеріали з кургану 1/1897, дослідженого С. А. Мазаракі та опублікованого в «Древностях Поднепровья». За наявними даними, можна припустити, що це курган 6 (за нумерацією Є. А. Грицького / В. А. Іллінської), другий за висотою в групі I «Капіталовщина» (рис. 2: 1). Коштовні прикраси, що належали похованій жінці, виділяють цей комплекс з-поміж інших. На нашу думку, наведений в публікації склад золотих пластин-аплікацій, повністю урівноважений з усім комплексом інвентаря. Тоді як пластини, які до нього додатково відносила В. А. Іллінська (із зображеннями оленя, розетки, а також численні трикутники та «гудзики»), значно підвищують статус похованої і дисонують з комплексом. Разом з тим, привертає увагу те, що серед матеріалів, які збереглися, відсутні будь-які свідчення про найбільший курган як групи I, так і всіх курганів поблизу с. Великі Будки (№ 5 за нумерацією Є. А. Грицького / В. А. Іллінської; рис. 2: 1). Не виключено, що курган був сильно пограбованим, а тому про нього й не згадується в описах. Хоча можна припустити, що знахідки, віднесені нами до умовного кургану 1A/1897, всі або частково походять з комплексу цього найбільшого кургану.

Походження частини предметів з великобудківських курганів залишається під питанням. Зокрема, з їх числа виділяються знахідки, які ми можемо віднести до комплексу кургану 476

1. Зокрема, як знахідки з курганів, розкопаних В. В. Хвойкою поблизу с. Оксютинці у 1898—1899 рр., В. А. Іллінська позначає чотири навершя із фігуркою оленя, посилаючи на архівну світліну (1963, с. 37, 39, рис. 4: 4; також: Переводчикова 1980, с. 32, 38, рис. 6: 5; ін.).

з Вовківцевої групи. І, навпроти, частину комплексів, що, як нині вважається, походить з Вовківцевої групи, насправді могла бути пов'язана з групою III поблизу с. Великі Будки (рис. 1: 2). Найперше, це кургани, які досліджував С. А. Мазаракі у 1886 р.

Можливо, подальші дослідження (найперше, повторні розкопки) допоможуть хоча б частково зняти питання, що неминуче виникають при зверненні до матеріалів безсистемних масових розкопок Роменських курганів наприкінці XIX — на початку XX ст.

Подяки. Висловлюємо подяку Станіславу Заднікову, Антону Коржу і Євгену Осадчому за консультації та допомогу у підготовці статті.

ЛІТЕРАТУРА

Бессонова, С. С. 2000. Деякі закономірності розміщення пам'яток скіфського часу в Українському Лівобережному Лісостепу. *Археологія*, 2, с. 116-131.

Бессонова, С. С. 2009. Ритон из Братолобовского кургана (к вопросу о датировке центрального захоронения). В: Бессонова, С. С. (ред.). *Эпоха раннего железа. Сборник научных трудов к 60-летию С. А. Скорого*. Киев; Полтава: ИА НАН Украины, с. 30-38.

Бобринский, А. А. 1894. *Курганы и случайные археологические находки близ местечка Смелы*. 2. Санкт-Петербург: В. С. Балашев и Ко.

Бобринский, А. А. 1901. *Курганы и случайные археологические находки близ местечка Смелы*. 3. Санкт-Петербург: Главное управление уделов.

Болтрик, Ю. В., Фялко, Е. Е. 1995. Басовское городище — центр Посульского узла памятников эпохи раннего железа. *Древности 1995. Харьковский историко-археологический ежегодник*, с. 40-43.

Бранденбург, Н. Е. 1908. *Журнал раскопок Н. Е. Бранденбурга. 1888—1902 гг.* Санкт-Петербург: Р. Голике и А. Вильборг.

Вахтина, М. Ю. 2009. К истории изучения В. В. Хвойкой скифских древностей Лесостепного Поднепровья (по материалам научного архива ИИМК РАН). В: Бессонова, С. С. (ред.). *Эпоха раннего железа. Сборник научных трудов к 60-летию С. А. Скорого*. Киев; Полтава: ИА НАН Украины, с. 74-85.

Величко, Є. О., Полідович, Ю. Б. 2020. Невідомий комплекс з розкопок С. А. Мазаракі поблизу с. Будки Роменського повіту Полтавської губернії. В: *Іллінська Варвара Андріївна — видатна дослідниця Скіфії (до 100-річчя від дня народження). Всеукраїнська археологічна конференція: Тези доповідей*. Київ: ІА НАН України, с. 16-19.

Галанина, Л. К. 1977. *Скифские древности Поднепровья. (Эрмитажная коллекция Н. Е. Бранденбурга)*. Свод археологических источников, Д1-33. Москва: Наука.

Гречко, Д. С., Берест, Ю. М., Коротя, О. В., Осадчий, Є. М., Крютченко, О. О. 2016. Археологічні розвідки на Сумщині у 2015 р. *Археологічні дослідження Більського городища 2015*, с. 210-231.

Гречко, Д. С., Осадчий, Є. М., Крютченко, О. О. 2020. Нові дані про городища скіфського часу Посулля. *Феномен Більського городища 2020*, с. 199-213.

Грицик, Ю. О. 2015. До питання реконструкції кінської вузди із кістяними елементами зі скіфських

курганів біля села Будки Сумської області. *Науковий вісник Національного музею історії України*, 1 (частина перша), с. 42-49

Грібкова, Г. О. 2010. Ювелірні вироби з кургану поблизу села Будки на Посуллі. В: Строкова, Л. В. (ред.). *Музейні читання. Матеріали наукової конференції «Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки», 2009 р.* Київ: МІКУ, с. 44-54.

Грібкова, Г. О. 2012. Типологія пластин-аплікацій з курганів дніпровського лісостепу з колекції Музею історичних коштовностей України. *Праці Центру пам'яткознавства*, 22, с. 136-151.

Грібкова, А. А. 2012. Ювелирные украшения из кургана возле села Будки. *Донецкий археологический сборник*, 16, с. 128-136.

Завитневич, В. З. 1887. Научное значение археологических раскопок, произведённых в системе реки Сулы в Роменском уезде Полтавской губернии. *Труды Киевской духовной академии*, 8, с. 607-636.

Іллінська, В. А. 1949. Розвідка пам'яток скіфського часу на Посуллі (1946 р.). *Археологічні пам'ятки УРСР*, II, с. 139-148.

Іллінська, В. А. 1961. Скіфські сокири. *Археологія*, XII, с. 26-48.

Іллінська, В. А. 1963. Про скіфські наверхники. *Археологія*, XV, с. 33-60.

Ильинская, В. А. 1954. Курганы скифского времени в бассейне реки Сулы (по раскопкам И. А. Линниченко). *Краткие сообщения ИИМК АН СССР*, 54, с. 24-41.

Ильинская, В. А. 1968. *Скифы Днепровского Лесостепного Левобережья (курганы Посулья)*. Киев: Наукова думка.

Исследования и раскопки. 1901. *Киевская старина*, LXXV (ноябрь), с. 142-149.

Каталог выставки Археологического съезда в Москве, 1890 г. 1890. Москва: Л. и А. Снегирёвы.

Клочко, Л. С., Білан, Ю. О., Березова, С. А., Величко, Є. О. 2021. *Сережки у костюмах мешканців Скіфії (з колекції Музею історичних коштовностей України)*. Київ: Фенікс.

Клочко, Л. С., Березова, С. А. 1999. Кільцеподібні сережки зі скіфських пам'яток у зібранні Музею історичних коштовностей України. В: Ковтанюк, Н. Г. (ред.). *Національний музей історії України — скарбниця історичної пам'яті українського народу*. Київ: III ЛТД, с. 34-44.

Корж, А. А. 2021. Про можливий варіант інтерпретації укріплення біля села Великі Будки. *Археологія і давня історія України*, 4 (41), с. 68-74.

Кулатова, І. М., Супруненко, О. Б. 2010. *Кургани скіфського часу західної округи Більського городища*. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України.

Линниченко, И. А. 1900. Археологические исследования летом 1898 года. *Записки Одесского общества истории и древностей*, XXII, с. 10-16.

Макаренко, Н. Е. 1907. Отчёт об археологических исследованиях в Полтавской губернии в 1906 г. *Известия Императорской археологической комиссии*, 22, с. 38-90.

Макаренко, Н. Е. 1917. *Городища и курганы Полтавской губернии. (Сборник топографических сведений)*. Полтава: Товарищество Печатного дела.

Махортых, С. В., Ролле, Р. 2017. Об одной группе конских налобников из Перещепинского курганного могильника близ Бельска. *Археологічні дослідження Більського городища 2016*, с. 309-324.

Могилов, О. Д. 2008. *Спорядження коня скіфської доби у Лісостепу Східної Європи*. Київ; Кам'янець-Подільський.

Отчёт... 1891. *Отчёт Императорской археологической комиссии за 1882—1888 г.* Санкт-Петербург: Императорская Академия наук.

Пеляшенко, К. Ю. 2020. *Ліплений посуд скіфського часу населення Дніпро-Донецького Лісостепу.* Київ; Котельва: ІА НАН України; ІКЗ «Більськ».

Переводчикова, Е. В. 1980. Типология и эволюция скифских наверхий. *Советская археология*, 2, с. 23-44.

Петренко, В. Г. 1978. *Украшения Скифии VII—III вв. до н. э.* Свод археологических источников, Д4-5. Москва: Наука.

Полідович, Ю. 2021. Роговые наконечники из Западного Бельского городища и некоторые особенности раннескифского «звериного стиля». В: Скорый, С., Задніков, С. (ред.). *Ранній залізний вік Східної Європи: збірник статей на пошану Ірини Шрамко.* Харків; Котельва: ХНУ імені В. Н. Каразіна; ІКЗ «Більськ», с. 212-233.

Самоквасов, Д. Я. 1908. *Могилы Русской земли.* Москва: Синодальная типография.

Семенчик, М. 1927. *Звіт про проведену Роменським музеєм роботу по обслідуванню Посулля. 1927 рік.* НА ІА НАН України, ф. 59, оп. 1 (ВУАК), спр. 116/16.

Скорый, С. А. 2023. Бронзовые скипетры скифской эпохи. *Revista arheologică*, XIX, 1, с. 46-61.

Супруненко, О. Б. 2000. *Археологія в діяльності першого приватного музею України (Лубенський музей К. М. Скаржинської).* Київ; Полтава: Археологія.

Ханенко, Б. И., Ханенко, В. Н. 1899. *Древности Приднепровья.* II. Киев: С. В. Кульженко.

Ханенко, Б. И., Ханенко, В. Н. 1900. *Древности Приднепровья.* III. Киев: С. В. Кульженко.

Ханенко, Б. И., Ханенко, В. Н. 1907. *Древности Приднепровья и побережья Чёрного моря.* VI. Киев: С. В. Кульженко.

[Хвойка, В. В.] б. г. *Археологический каталог. Книги I и II тома 1-го. Написанный В. В. Хвойка. Начата запись: 1897 — 1904 — 1909. Инв. № от 1 до 14871.* Архів науково-дослідного відділу фондів Національного музею історії України.

Шрамко, Б. А. 1968. Исследования памятников скифского времени в бассейнах Ворсклы, Сулы и Северского Донца. *Археологические открытия 1967 года*, с. 209-210.

REFERENCES

Bessonova, S. S. 2000. Deiaki zakonomirnosti rozmishchennia pam'iatok skifskoho chasu v Ukrainському Livoberezhnomu Lisostepu. *Arkheolohiia*, 2, s. 116-131.

Bessonova, S. S. 2009. Riton iz Bratoliubovskogo kurgana (k voprosu o datirovke tsentralnogo zakhoroneniia). In: Bessonova, S. S. (ed.). *Epokha rannego zheleza. Sbornik nauchnykh trudov k 60-letiiu S. A. Skorogo.* Kiev; Poltava: IA NAN Ukrainy, s. 30-38.

Bobrinskii, A. A. 1894. *Kurgany i sluchainye arkheologicheskie nakhodki bliz mestechka Smely.* 2. Sankt-Peterburg: V. S. Balashev i Ko.

Bobrinskii, A. A. 1901. *Kurgany i sluchainye arkheologicheskie nakhodki bliz mestechka Smely.* 3. Sankt-Peterburg: Glavnoe upravlenie udelov.

Boltrik, Iu. V., Fialko, E. E. 1995. Basovskoe gorodishche — tsentr Posul'skogo uzla pamiatnikov epokhi rannego zheleza. *Drevnosti 1995. Kharkovskii istoriko-arkheologicheskii ezhegodnik*, s. 40-43.

Brandenburg, N. E. 1908. *Zhurnal raskopok N. E. Brandenburga. 1888—1902 gg.* Sankt-Peterburg: R. Golike i A. Vilborg.

Vakhtina, M. Iu. 2009. K istorii izuchenii V. V. Khvoiko skifskikh drevnostei Lesostepnogo Podneprov'ia (po materi-

alam nauchnogo arkhiva IIMK RAN). In: Bessonova, S. S. (ed.). *Epokha rannego zheleza. Sbornik nauchnykh trudov k 60-letiiu S. A. Skorogo.* Kiev; Poltava: IA NAN Ukrainy, s. 74-85.

Velychko, Ye. O., Polidovych, Yu. B. 2020. Nevidomyi kompleks z rozkopok S. A. Mazaraki poblyzu s. Budky Romenskoho povitu Poltavskoi gubernii. In: *Illinska Varvara Andriivna — vydatna doslidnytsia Skifii (do 100-richchia vid dnia narodzhennia). Vseukrainska arkheolohichna konferentsiia: Tezy dopovidei.* Kyiv: IA NAN Ukrainy, s. 16-19.

Galanina, L. K. 1977. *Skifskie drevnosti Podneprov'ia. (Ermitazhnaia kolleksiia N. E. Brandenburga).* Svod arkheologicheskikh istochnikov, D1-33. Moskva: Nauka.

Hrechko, D. S., Berest, Yu. M., Korotia, O. V., Osadchyi, Ye. M., Kriutchenko, O. O. 2016. Arkheolohichni rozvidky na Sumshchyni u 2015 r. *Arkheolohichni doslidzhennia Bil'skoho horodyshcha 2015*, s. 210-231.

Hrechko, D. S., Osadchyi, Ye. M., Kriutchenko, O. O. 2020. Novi dani pro horodyshcha skifskoho chasu Posullia. *Fenomen Bil'skoho horodyshcha 2020*, s. 199-213.

Hrytsko, Yu. O. 2015. Do pytannia rekonstruktsii kinskoj vuzdy iz kistianymy elementamy zi skifskyykh kurhaniv bilia sela Budky Sums'koi oblasti. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy*, 1 (chastyna persha), s. 42-49

Hribkova, H. O. 2010. Yuvelirni vyroby z kurhanu poblyzu sela Budky na Posulli. In: Strokova, L. V. (ed.). *Muzeini chytannia. Materialy naukovoi konferentsii «Iuvelirne mystetstvo — pohliad kriz viky», 2009 r.* Kyiv: MIKU, s. 44-54.

Hribkova, H. O. 2012. Typolohiia plastyn-aplikatsii z kurhaniv dniprovs'koho lisostepu z kolektsii Muzeiu istorichnykh koshtovnostei Ukrainy. *Pratsi Tsentru pam'iatkoznavstva*, 22, s. 136-151.

Gribkova, A. A. 2012. Iuvelirnye ukrasheniia iz kurgana vuzle sela Budki. *Donetskyi arkheolohichnyi zbirnyk*, 16, s. 128-136.

Zavitnevich, V. Z. 1887. Nauchnoe znachenie arkheologicheskikh raskopok, proizvedennykh v sisteme reki Suly v Romenskom uезде Poltavskoi gubernii. *Trudy Kievskoi dukhovnoi akademii*, 8, s. 607-636.

Plinska, V. A. 1949. Rozvidka pam'iatok skifskoho chasu na Posulli (1946 r.). *Arkheolohichni pam'iatky URSR*, II, s. 139-148.

Plinska, V. A. 1961. Skifski sokyry. *Arkheolohiia*, XII, s. 26-48.

Plinska, V. A. 1963. Pro skifski navershnyky. *Arkheolohiia*, XV, s. 33-60.

Plinskaia, V. A. 1954. Kurgany skifskogo vremeni v basseine reki Suly (po raskopkam I. A. Linnichenko). *Kratkie soobshcheniia IIMK AN SSSR*, 54, s. 24-41.

Plinskaia, V. A. 1968. *Skify Dneprovskogo Lesostepnogo Levoberezhia (kurgany Posulia).* Kiev: Naukova dumka.

Issledovaniia i raskopki. 1901. *Kievskaiia starina*, LXXV (noiabr), s. 142-149.

Katalog vystavki Arkheologicheskogo sieezda v Moskve, 1890 g. 1890. Moskva: L. i A. Snegirevy.

Klochko, L. S., Bilan, Yu. O., Berezova, S. A., Velychko, Ye. O. 2021. *Serezhyky u poizvedennykh meshkantsiv Skifii (z kolektsii Muzeiu istorichnykh koshtovnostei Ukrainy).* Kyiv: Feniks.

Klochko, L. S., Berezova, S. A. 1999. Kiltsepodobni serzhky zi skifskyykh pam'iatok u zibranni Muzeiu istorichnykh koshtovnostei Ukrainy. In: Kovtaniuk, N. H. (ed.). *Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy — skarbnitsia istorichnoi pam'iaty ukrainskoho narodu.* Kyiv: III Ltd, s. 34-44.

Korzh, A. A. 2021. Pro mozhlyvyi variant interpretatsii ukriplennia bilia sela Velyki Budky. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 4 (41), s. 68-74.

Kulatova, I. M., Suprunenko, O. B. 2010. *Kurhany skifskoho chasu zakhidnoi okruhy Bil'skoho horodyshcha.* Kyiv: Tsentru pam'iatkoznavstva NAN Ukrainy.

Linnichenko, I. A. 1900. Arkheologicheskie issledovaniia letom 1898 goda. *Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostei*, XXII, s. 10-16.

Makarenko, N. E. 1907. Otchet ob arkheologicheskikh issledovaniiaakh v Poltavskoi gubernii v 1906 g. *Izvestiia Imperatorskoi arkheologicheskoi komissii*, 22, s. 38-90.

Makarenko, N. E. 1917. *Gorodishcha i kurgany Poltavskoi gubernii. (Sbornik topograficheskikh svedenii).* Poltava: Tovarishestvo Pechatnogo dela.

Makhortykh, C. V., Rolle, R. 2017. Ob odnoi gruppe kon-skikh nalobnikov iz Pereshchepinskogo kurgannogo mogilnika bliz Belska. *Arkheolohichni doslidzhennia Bil'skoho horodysha 2016*, s. 309-324.

Mohylov, O. D. 2008. *Sporiadzhennia konia skifskoi doby u Lisostepu Skhidnoi Yevropy*. Kyiv; Kam'ianets-Podil'skyi.

Otchet... 1891. *Otchet Imperatorskoi arkheologicheskoi komissii za 1882—1888 g.* Sankt-Peterburg: Imperatorskaia Akademiia nauk.

Peliashenko, K. Yu. 2020. *Liplenyi posud skifskoho chasu naselennia Dnipro-Donetskoho Lisostepu*. Kyiv; Kotelva: IA NAN Ukrainy; IKZ «Bil'sk».

Perevodchikova, E. V. 1980. Tipologii i evoliutsiia skifskikh navershii. *Sovetskaia arkheologiiia*, 2, s. 23-44.

Petrenko, V. G. 1978. *Ukrasheniia Skifii VII—III vv. do n. e. Svod arkheologicheskikh istochnikov*, D4-5. Moskva: Nauka.

Polidovich, Iu. 2021. Rogovye nakonechniki iz Zapadnogo Belskogo gorodishcha i nekotorye osobennosti ranneskifskogo «zverinogo stilia». In: Skoryi, S., Zadnikov, S. (ed.). *Rannii zaliznyi vik Skhidnoi Yevropy: zbirnyk statei na poshanu Iryny Shramko*. Kharkiv; Kotelva: KhNU imeni V. N. Karazina; IKZ «Bil'sk», s. 212-233.

Samokvasov, D. Ia. 1908. *Mogily Russkoi zemli*. Moskva: Sinodalnaia tipografiia.

Semenchuk, M. 1927. *Zvit pro provedenu Romenskym muzeiem robotu po obsluduvanniui Posullia. 1927 rik*. NA IA NAN Ukrainy, f. 59, op. 1 (VUAK), spr. 116/16.

Skoryi, S. A. 2023. Bronzovye skipetry skifskoi epokhi. *Revista arheologică. Serie nouă*, XIX, 1, s. 46-61.

Suprunenko, O. B. 2000. *Arkheolohiia v diialnosti pershoho pryvatnoho muzeiu Ukrainy (Lubenskyi muzei K. M. Skarzhynskoi)*. Kyiv; Poltava: Arkheolohiia.

Khanenko, B. I., Khanenko, V. N. 1899. *Drevnosti Pridneprovia*. II. Kiev: S. V. Kulzhenko.

Khanenko, B. I., Khanenko, V. N. 1900. *Drevnosti Pridneprovia*. III. Kiev: S. V. Kulzhenko.

Khanenko, B. I., Khanenko, V. N. 1907. *Drevnosti Pridneprovia i poberezhia Chernogo moria*. VI. Kiev: S. V. Kulzhenko.

[Khvoika, V. V.] b. g. *Arkheologicheskii katalog. Knigi I i II toma 1-go. Napisannyi V. V. Khvoika. Nachata zapis: 1897—1904—1909. Inv. N ot 1 do 14871*. Arkhiv naukovo-doslidnoho viddilu fondiv Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy.

Shramko, B. A. 1968. Issledovaniia pamiatnikov skifskogo vremeni v basseinakh Vorskly, Suly i Severskogo Dontsa. *Arkheologicheskie otkrytiia 1967 goda*, s. 209-210.

Y. B. Polidovych, E. O. Velychko

BARROWS OF SCYTHIAN AGE NEAR VELYKI BUDKY VILLAGE IN SULA RIVER BASIN: ARCHIVAL DATA AND MUSEUM COLLECTIONS

The paper is focused on the barrows of the Scythian Age, excavated near Velyki Budky village in Sula

River basin (Romny district, Sumy region). In the last decades of the 19th and early 20th centuries they were excavated by Serhii Mazaraki, Nikolai Brandenburg, Dmitrii Samokvasov, Ivan Lynnychenko and, possibly, Vikentii Khvoika. According to the survey of kurgans in 1927, Mykhailo Semenchuk wrote that all the kurgans near the Velyki Budky village were excavated. These are several dozen kurgans located on the right bank of the Sula River and grouped into 4 groups. Three groups are localized to the east of the village: group I «Kapitalovshchyna» — on the plateau; group II «Provallia» was concentrated on a small cape at the confluence of the Khmelivka River with the Sula River; group III extended along the right bank of the Sula River. Most of the kurgans of these groups are located inside a large area surrounded by a rampart and a moat. The origin and dating of the defensive structures is unknown. Group IV «Popova Kaliuzha» was located west of the Velyki Budky village.

The information about 11 excavated kurgans is available. It is preserved in the first publications and the inventory book of the Kyiv Art, Industrial and Scientific Museum (now the National Museum of the History of Ukraine). We can also ascertain the data on 6 barrows based on entries in the inventory book. The kurgan No. 1, excavated in 1897 by Sergii Mazaraki, sticks out among others due to the completeness of the data and the wealth of the items. However, much information about excavations and items is inaccurate and confusing. It is possible that further research will make a history of kurgans near the Velyki Budky village more understandable, and the information about items is more reliable.

Keywords: Sula region, Velyki Budky, Scythian period, kurgan, museum collection.

Одержано 10.09.2023

ВЕЛИЧКО Євгенія Олександрівна, старший науковий співробітник, відділ колекцій з дорогоцінних металів, Національний музей історії України, Київ, Україна.

VELYCHKO Eugenia, Senior Researcher, the Department of Precious Metal Collections, National Museum of History of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-6701-1869,

e-mail: lerejena@gmail.com.

ПОЛІДОВИЧ Юрій Богданович, кандидат історичних наук, завідувач відділом, Скарбниця Національного музею історії України, Київ, Україна.

POLIDOVYCH Yurii, Candidate of Historical Sciences, Department Head, the branch of National Museum of History of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0003-0113-6746, e-mail: yurkop@ukr.net.